

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ЁШЛАРНИ ЖИСМОНИЙ ҲАМДА АХЛОҚИЙ ЖИҲАТДАН ТАРБИЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Тохир Азизович Тургунов

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада глобаллашув шароитида ёшларни жисмоний ҳамда ахлоқий жиҳатдан тарбиялашнинг ўзига хос хусусиятлари илмий ҳамда ижодий асосда таҳлил этилган. Мақолада мустақиллик йилларида ёшлар орасида жисмоний ва ахлоқий тарбия соҳасида эришилган ютуқлар ҳамда ҳозирги кунда ҳал этилиш керак бўлган масалаларга эътибор қаратилади.

Калит сўзлар: Глобаллашув, ёшлар тарбияси, жисмоний ва ахлоқий маданият, жисмоний тарбия ва спорт, соғлом дунёқараш, ахлоқ нормалари, оммавий маданият.

КИРИШ

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар миллий давлатчилик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, Шунингдек, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани, республикамизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда. Ана шуларни назарда тутган ҳолда 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси қабул қилинди. Ҳаракатлар стратегиясининг айнан тўртинчи йўналиши ижтимоий соҳани ривожлантиришга йўналтирилган бўлиб, таълим, маданият, илм-фан, адабиёт, санъат ва спорт соҳаларини ривожлантириш, ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштиришга қаратилади. Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида таълимнинг ёшлар тарбиясида, жаҳон таълим тизимининг ижобий тажрибалари ва ютуқларига таянган ҳолда такомиллашувига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Глобаллашув шароитида баркамол авлодни жисмоний ҳамда ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, уларни жамиятнинг

фаол ёшлари қаторига олиб чиқиш энг долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Ана шу нуқтаи, назардан қарайдиган бўлсак, ҳозирги кунда баркамол авлод тарбиясида жисмоний ҳамда ахлоқий тарбиянинг ўрни муҳим эканлигига алоҳида эътибор қаратилиб, илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Баркамол авлодни шакллантиришда жисмоний тарбиянинг ўрни билан боғлиқ илмий-тадқиқот ишларини олиб бораётган Т.С.Усмонхўжаев, Р.С.Саломов, К.М.Маҳкамжонов, Р.Д.Холмухамедов, К.Д.Ярашев, А.О.Пўлатовлар ана шулар жумласидандир. Шунини алоҳида эътироф этиш керакки, истиқлол йилларида ёш авлоднинг жисмоний маданиятини юксалтириш, турмуш тарзини замон талабларига мос ҳолда ташкил этиш каби ишлар устувор вазифалардан бирига айланди. Биринчи Президентимиз Ислам Каримовнинг ташаббуслари билан болалар спортини ривожлантириш борасида қатор тадбирлар амалга оширилиши. Юртимиздаги барча мактаб ва мактабгача тарбия муассасаларида янги-янги спорт иншоотларининг қурилиши ҳамда замонавий спорт жиҳозлари билан таъминланганлиги, махсус спорт залларининг фойдаланишга топширилганлиги. Бундай хайирли ишларнинг амалга оширилиши эса, ҳукуматимиз томонидан келажагимиз пойдевори бўлмиш ёш авлодни ҳар томонлама етук ҳамда жисмонан баркамол қилиб тарбиялашга қаратилган амалий ишларнинг натижасидир.

НАТИЖА ВА МУҲОКАМАЛАР

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йил 29 декабрдаги “2017 – 2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қабул қилинди ва унинг асосида дастур ишлаб чиқилди. Бундай эътибор эса ушбу соҳанинг янада ривожланишига олиб келмоқда. Шунини таъкидлаш керакки, ҳар қандай инсон умри давомида эгаллайдиган барча маълумотларининг 70 фоизини 5 ёшгача бўлган даврида олар экан. Биринчи Президентимиз Ислам Каримов айтганларидек: “Боланинг онги асосан 5-7 ёшида шаклланишини инобатга оладиган бўлсак, айнан ана шу даврда унинг қалбида оиладаги муҳит таъсирида маънавиятнинг илк куртаклари намоён бўла бошлайди. Халқимизнинг “Қуш уясида кўрганини қилади”, деган доно мақоли, ўйлайманки, мана шу азалий ҳақиқатни яққол акс эттиради.” Демак, болага бўлган эътиборни кўчайтириш, унинг дунёқарашини шакллантириш айнан шу ёшга тўғри келганлиги боис. Азал-азалдан ота-боболаримиз ана шу ёшдаги болаларга алоҳида эътибор қаратиб, уларни илмли,

маърифатли ва зукко инсонларнинг тарбиясига беришган. Бунга эса инсоният тарихий тараққиёт босқичларидан кўплаб мисолларни келтиришимиз мумкин. Ўз даврида Маҳмудхўжа Бехбудий, Абдулла Авлоний, Абдурауф Фитрат каби маърифатпарвар жадиждилар ҳам шахсни вужуд, ақл ҳамда ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш орқали жамиятда маънавий ахлоқий уйғонишни қарор топтириш мумкин эканлигини асослаб беришган эдилар. Боғча ёшидаги болалар билан замон талабларига мос келадиган жисмоний тарбия машғулотларини олиб бориш, машғулотлар жараёнида турли янги-янги усулларни қўллаш орқали уларнинг фаоллигини ошириш, баркамол қилиб, тарбиялаш алоҳида аҳамият касб этади. Чунки, болаларни ўзига жалб қила оладиган қизиқарли машғулотлар, уларнинг соғлом, жисмонан тетик, турли қобилиятларининг юзага чиқишига ҳамда серҳаракат бўлишига олиб келади. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, боғча ёшидан то олий ўқув даргоҳларигача бўлган босқичда жисмоний тарбия ва спортнинг ўрни муҳим ҳисобланади. Чунки, бу оролик босқичда уларнинг жисмонан бакуват бўлиш билан бир қаторда, ҳаракат активлиги ҳам ошади энг асосийси соғлом фикрлайдиган бўлади. Бекорга халқимиз орасида, “Соғлом танда, соғ ақл”- деган, сўз маълум ва машҳур бўлмаган. Кўп ҳолларда боғча ёшидаги болалар учун ташкил этиладиган ўқув машғулотларида асосан гимнастика воситаларидан фойдаланилади. Бироқ, бундай машғулотларда болаларнинг ёшига, жисмоний қобилиятларига, ҳаракат активлигига эътибор қаратиш мазкур соҳа билан шуғуландиган тарбиячи-мураббийлар зиммасига алоҳида масъулият юклайди.

Глобаллашув жамият тараққиёти билан бирга кечадиган табиий жараён сифатида кенг имкониятларга эга бўлганлиги боис, ундан турли мақсадларда фойдаланиш ниҳоятда авж олиб кетди. Ана шундай бир шароитда эса ёшларни миллий кадриятларимиз асосида мустақил фикрлай оладиган, соғлам дунёқарашга эга бўлган, ҳар қандай мафкуравий таҳдидларга қарши туришга қодир бўлган, мустақкам иродали юксак маънавиятли қилиб тарбиялаш, устувор аҳамият касб этаётганлигини ҳаётнинг ўзи тақоза этмокда. Истиклол даври ёшларининг дунёқараши, онгу, тафаккури, ҳаётга бўлган муносабатлари тубдан янгиланди. Бироқ, ана шу “янги” дунёқарашнинг асоси ҳамда хусусиятлари нималардан иборат, деган саволга ҳам жавоб топишимиз керак. Маданийлашган глобаллашув тармоқ отиб, кенг миқёсда ривожланиб бораётганлиги боис унинг мураккаб жиҳатлари бугунги авлод зиммасига катта – катта вазифаларни юкламокда. Ёшларимиз ана шу масъулиятлар қаршисида ўзларини

йўқотиб қўймаслиги, ҳар қандай шароитда ҳам эл – юрт манфаатини ҳимоя қилишга қодир бўлиши керак. Ҳозирги замон ёшларининг турли оммавий ахборот воситалари, айниқса интернет орқали қатор керакли ҳамда кераксиз маълумотларга эга бўлиши, уларнинг айримларига қизиқиши, ўзларича таҳлил қилиши, салбий оқибатларини кўп ҳам англаб етмаслиги натижасида, ўзга бир ғояларга боғланиб қолиб, ахлоқий маданияти сусайиб, миллий қадириятларимиздан йироқлашаётганлиги сезилмоқда. Ҳаётий тажрибаларга асосланадиган бўлсак, ахлоқий меъёрларга таянмаслик, унга беписандлик билан қараш ижтимоий адолат мезонларининг бузилишига, турли зўравонликларнинг илдиз отишига, инсон ҳақ – ҳуқуқларининг поймол бўлишига, миллий қадириятларнинг топталишига олиб келади. Бундай шароитда эса жамиятда демократия тамойилларига зид бўлган ахлоқсиз муносабатлар устуворлик қила бошлайди.

Ёшларнинг жисмоний ва ахлоқий маданиятига таъсир этувчи омиллар қўйидагилардан иборат:

- Ижтимоий – иқтисодий ҳаёт;
- Мафкура ва мафкуравий жараёнлар;
- Миллий қадириятлар;
- Адабиёт ва санъат;
- Ёшларга бўлган муносабат;
- Ёшларнинг мақсад ва манфаатларини ҳисобга олиш;
- Ахлоқий нормаларнинг жамиятдаги ўрни;
- Жисмоний тарбия ва спортга бўлган эътибор.

ХУЛОСА

Мамлакатимизда барпо этилаётган эркин демократик давлат ҳамда фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнлари муваффақиятли кечаётган бир шароитда, ёшларнинг айрим маълумотларни олишларини чеклаш, ёки қатъий чегара ўрнатиш ҳам тўғри эмас. Бироқ, уларга миллий манфаатларимизга мос келмайдиган, ёт ғояларнинг салбий оқибатларини тушунтириб беришимиз, миллий-маънавий қадириятларимизнинг устуворлигини чуқур сингдиришимиз керак. Зеро, ёшларнинг ахлоқий тарбиясига таъсир этишга қодир лекин, кўп ҳам эътибор қилинмайдиган кичкинагина маълумот ҳам катта зарар етказиши, салбий оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган ижтимоий ҳодисалардан бири ҳисобланади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони. 2017 йил 7 февраль.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси// “Халқ сўзи”, 2018 йил 28 декабрь.
3. Назаров Нурали Нормирзаевич. Жисмоний тарбия-соғлом турмуш тарзини шакллантириш омилларидан бири сифатида. Ижтимоий фикр. 2016 йил, 3-сон, 50-55-бетлар.
4. Назаров Нурали Нормирзаевич. Спортнинг маънавий тамойиллари ва соғлом авлод тарбияси. ЎзМУ Хабарлари махсус сон. 2013 йил, Махсус сон, 87-89-бетлар.
5. Назаров Нурали Нормирзаевич. Спорт фалсафаси. Фан - спортга илмий-назарий журнал. 2014 йил, 4-сон, 39-44 бетлар.
6. Назаров Нурали Нормирзаевич. Мутафаккирлар илмий меросидан фойдаланган ҳолда спортчи ёшларнинг ахлоқий ва эстетик қарашларини шакллантириш. Фан - спортга илмий-назарий журнал. 2020 йил, 3-сон, 38-41 бетлар.
7. Якубов Фазлиддин Мухитдинович. СПОРТ ҚАДРИЯТЛАРИ – ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ МУТАХАССИСЛАРИ ТАФАККУР ТАРЗИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСЛУБИ СИФАТИДА. “Илм сарчашмалари” илмий методик журнали, 2020. – №5 – Б. 133-136.
8. Якубов Фазлиддин Мухитдинович. Бўлажак жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларида спорт тафаккури ва унинг услубларини яратиш орқали тафаккур тарзини такомиллаштириш йўллари // “Фан-спортга” илмий-назарий журнали, 2019 – №4 – Б. 23-28.
9. Назаров, Н.Н. (2022). АҲОЛИНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШДА МИЛЛИЙ ЎЙИНЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ. Academic Research in Educational Sciences, 3(4), 646–653.